

Ана Марија ме није волела.

Давно ми је то постало јасно.

Спавала сам. На отоману постављеном попречно у дну брачног кревета мојих родитеља. У „великој соби”. „Малу” су делили ујаци. Баба Марица је спавала у кухињи.

Пробудио ме јецај. Топлина неког тела, непријатно тесно припијеног уз моје. Грчевит, чврст, до бола посесиван загрљај. Тргла сам се и отворила очи, уплашена. И села. (Ваљда је наглост којом је учињен дала покрету снагу да ме ишчупа из тога загрљаја.)

– Мама?

– Ту сам, сине.

Мајка је лежала крај мене.

Тај плач, тај стисак, то тело – њени су, значи. Чудно. Све то, читава ситуација била ми је апсолутно непрепознатљива.

Моја мајка увек грли нежно, широко, утешитељски, охрабрујуће, лако, пријатно топло.

Моја мајка никада не спава на мом отоману. Јер, како воли да каже, „жени је место поред мужа”. А када је тата на целоноћном дежурству у Дому ЈНА, она размешта обе половине њихове брачне постеље и спава попреко испружена. То објашњава цитатом из неке књиге, који јој се толико

допао да га је потпуно усвојила и присвојила: „Нема ништа горе него кад се пробудиш ноћу, а друга половина кревета празна.”

Такву мајку знам. А ово сад?

Своју збуњеност, своје несхватање, изразила сам питањем:

– Шта ти је, мама?

Мајка није одговорила.

Кроз широки прозор улазило је јако улично светло. (Мајка је, очигледно, заборила да спусти „ролетну” – модроплави пак-папир налепљен на ролну талас-картона). У соби је био тек полу-мрак, па сам могла све јасно да видим.

Велики брачни кревет није био припремљен за спавање – намештен као преко дана, уредно застрт тамнозеленим плишаним прекривачем. Чак су и свилени јастуци били пажљиво размештени. (Руке на јастуцима извезене су црвеном и жутом, лишће тамнозеленом свилом, све на белој основи.)

Мајка је лежала згрчена, огроман грцави фетус потпуно замотан у спаваћицу од фланела. (Спаваћица је била розе боје, са плавим и црвеним цветићима, закопчана до грла, са „буби” крагницом опшивеном уском чипком. Сад знам – то је била ноћна опрема практичне домаћице, одане супруге и брижне мајке, никако љубавнице.)

Са запрепашћењем сам гледала мајку. Очи су јој биле чврсто стиснуте, усне и груди су јој дрхтале, рамена се тресла. Повремено је широко отварала уста, тек да узме ваздух, и онда би се чуо дугачак, отегнути јецај, као да се гуши. Ужасно.

Моја мајка плаче преда мном само кад гледа неки много тужан филм, „Прохујало са вихором”, или „Мајко, слушај моју песму”, рецимо, кад чита

особито надахнуто написана поресна места у романима (нарочито је дирао трагичан крај Ане Карењине), или кад на радију слуша неку „сентиш” ствар и немузикално, али зато апсолутно уживљено у исказане или наслућене осећаје, прати извођача. Памтим, на пример, њен плач уз песму „Само један дан живота”.

А ово сад?

– Зашто плачеш, мама? – питала сам је, и сама већ готово плачући.

– Како зашто? Зар не чујеш да свира воз?! Оде тата у Загреб! – успела је некако да ишчупа речи из јецаја.

Моја збуњеност и страх опасно су се приближили ивици хистерије. Јер, ја нисам чула воз. Ништа нисам чула, сем тетка-Радиног и чика-Карловог кера, који је из ноћи у ноћ чезнутљиво зијао и завијао ка месецу. А, осим тога, тата је и раније одлазио у Загреб, а ми остајале код куће, па мајка никада није плакала. Или је бар ја нисам видела. Шта је у овом одласку изузетно?

– Оде тата у Загреб и никада више неће да се врати! Одвела га Ана Марија!

Ана Марија! Моји родитељи су је помињали само кад су веровали да су сами, па и тада ретко. Неколико пута сам, гоњена радозналошћу, заинтригирана неуобичајеним звуком и склопом тог чудног и страног имена (нико кога сам познавала није се ни слично звао) покушала да прислушкujem, уверена да ту постоји нека велика тајна и у силној жељи да продрем до њених дубина. Али, успела сам да разумем врло мало: Ана Марија је нека жена коју мој тата воли, диви јој се, чак је обожава, а мама је не трпи и стрепи од онога што Ана Марија може да учини. Или што тата може

да учини због ње. Тако је, временом, Ана Марија за мене постала симбол претње и неспокоја.

Ана Марија – помислила сам, огорчено и увређено. Ана Марија ме не воли, чим је одвела мог тату.

– Мрзим Ана-Марију! Мрзим! – заплакала сам.

– Јаднице моја мала! И ја!

Мајка ме повукла да легнем и готово поклопила својим телом (тако је баба-Драгина маца бранила своје мале кад сам хтела да узмем једно).

Читаве ноћи осећала сам заштитну мекоту мајчиних груди и широког крила и слушала њен руцави влажни шапат. Речи и смисао нисам разабирала, али то и није било важно – мајка је вероватно изговарала оно што сам ја најснажније могуће осећала: нас две смо напуштене, остављене и, од сад, окрутно саме.

И никако нисам могла да заспим, јер су кроз собу непрестано заглушујуће пиштале локомотиве, гомилала се непрозирна пара, маглено тешка и хладна, и тутњали су возови блештаво осветљених прозора. Иза сваког прозора сваког вагона стајао је мој тата, смешио се и махао ми. Сви возови журили су у Загреб. Свим возовима управљала је Ана Марија.

Појединости о Ана-Марији и њеном утицају на брак мојих родитеља, а тиме, како ће се показати, и на моје детињство и читав живот, сазнавала сам годинама, постепено, од неког из породице или од Ана-Марије лично, из неких уснут изговорених речи, случајно и нерадо слушаних свађа и пребацивања, из неких лаких опаски, или тешких претњи. Понекад сам податак регистровала и класификовала чим га чујем, а понекад га се присећала много касније, подстакнута неким другим сазнањима, и накнадно му налазила место у непопуњеном простору слагалице.

Ана Марија била је мајка мог оца Томислава. Мада сам је сретала у безброј различитих прилика и декора, кад год је се сетим ја прво видим увек једну исту слику: Ана Марија стоји на снегу, умотана у своју стару, готово олињалу визонску бунду. На глави има црни шешир. Њену чудну еланцију употпуњава велика црна кожна ташна и црне кожне рукавице. На ногама су јој дубоке ципеле „на шнир” са високим потпетицама. (Ово стога што је Ана Марија ситна и ниског раста, као ја. Или сам је као она?)

Ана Марија стоји на Тргу Републике у Загребу. На левој страни слике, кроз фину измаглицу, стара господска здања пењу се ка горњем

граду. На десној страни је Каптол. Доминирају у витки, елегантни торњеви Катедрале.

Оваква фотографија Ана-Марије наравно не постоји – ова слика је само најчистија сублимација мог сећања на њу.

Јер, она је прва жена коју сам видела са крзном и шеширом. (Кроз Крушевац мог најранијег памћења пролазили су тешки „громби” капути, вунени шалови, памучне мараме и кринке.)

Затим, она је Загреб сматрала центром света, а католичку цркву апсолутном светињом.

У складу са тим, само чистокрвне Хрватице и одане, искрене вернице биле су жене достојне поштовања. Остале нису заслуживале ни најмању пажњу. Штавише, приметити остале било је за Ана-Марију чисто богохуљење, доказ поремећеног ума, или потпуног недостатка доброг укуса и васпитања.

Знајући ово, лако је замислити разочарање, бол и гнев који су је шчепали када је њен омиљени син, од свих које је родила „једино доиста њезино дијете”, како воли да каже, њен син „којега је обдарила именом најславнијега хрватскога краља”, једноставно обавестио да се у Србији, коју она тако дубоко презире, па још у некаквој паланци, за коју никада није чула, оженио неком тамошњом. Чињеница да је моја мајка кћи предратног официра и унука тамбур-мажура са двора црногорског краља Николе, скојевка и ударница, само је погоршала ствар, довела до хладног, белог усијања оштрицу њеног гнева и инспирисала је да напише своје чувено писмо, насловљено: „Умјесто здравице синеку отпаднику.”

Писмо је стигло на Дом Југословенске народне армије (мој отац је свирао у оркестру војне музи-

ке) и отац га, наравно, није показао мајци, али га је неропрезно заборавио у џепу и оно је једноставно испало кад је мајка почела да пегла панталоне.

Садржај писма био је такав да би га, само да су знале за њега, и то уз богат хонорар, штампале све усташке и четничке новине, као пример жестине мисли и осећаја при исказивању непомирљиве националне мржње.

Шокирана и ошамућена оним што чита, мајка није успела да запамти садржај писма, чак ни да се, ма колико се касније трудила, присети бар још неких детаља, изузев једна једине реченице коју је потпуно тачно и дословно прецизно у сваком тренутку, и после много година, успевала да цитира: „Ак будеш допелал ту србијанску циганку в моју хижу, бум је без двојбе убила. Заклала бум је, вјероватно, как в Кулушићевој, кај ме, пак, жалости, не растију врбе, а оне су, то нигдар ниси смио позабит, синек си мој, најбољше мјесто за Србе!”

Мајку је поразила и заплашила мржња која је, осећало се то у сваком реду, надахнула Ана-Марију да напише то писмо и никаква очева уверавања да „то није баш так как се чини, је, Ана Марија је каткад ултравиолетна и умије понорит начист, ал’ ни зла, а то је битно, не, а, осим тога, просим лијепо, кај се могло и очекивати, да можда Ана Марија обавајест о мојему вјенчању тиска у ’Гласу Концила’, треба бити реалан, треба и њу разумјети, а, уосталом, толике године су прошле од тога несретнога писма, нећемо га ваљда спомињати и рецитирати цијели живот, не, то је апсурдно”, никаква, дакле, уверавања нису могла да приволе моју уплашену мајку да оде макар у посету, а камоли да се преселимо у Загреб.

Правила се да не чује очеве приговоре на „одурни воњ хемијских творница што напросто отима кисик”, ни на „паланачко блато које, хтио или не, мораш газити јер не умијеш летјети”. Није показала ни елементарно разумевање за очеве жалбе да он „не може више трпјет војску, униформу и дисциплину, та он је умјетник, а не солдат, а кај би другога делал у тој паланци, свирал по биртијама, не”? Остајала је упорна и кад није могла да да логичан одговор на питање: „Ког ћемо си врага тражит у провинцији, ак већ можемо бити у метрополи?” Једноставно је елиминисана аргумент да ће „мала у Загребу имати боље увјете за одгој и наобразбу”. Није је поколебало ни решење о демобилизацији – она је једноставно одбијала и саму могућност да се једнога дана сретне и сукоби са Ана-Маријом. Чак и кад је стигло обавештење да је отац успешно прошао све провере и да је примљен за члана оркестра Хрватског народног казалишта у Загребу, мајка је постојано, тврдоглаво чак, очекивала неко чудо, које ће не само да одложи, него и да заувек спречи то непотребно, погрешно путовање.

Тако је потпуно неспремна дочекала ноћ у којој смо нас две остале саме.

Први сусрет са Ана-Маријом!

Претходили су му чести, готово свакодневни доласи чика-Милета поштара у нашу кућу, после којих се моја мајка најчешће повлачила у спаваћу собу и остајала тамо колико је хтела, ни од кога и ни у ком случају узнемиравана. А затим би ме, након извесног времена, које се мени, згрченој испред врата, напорно тихој у некој насилно продужаваној игри, чинило предуго, позивала да уђем.

Затицала бих је како седи на татином делу кревета, наслоњена леђима уз горњу страну, колена савијених и подигнутих до груди. На кревету крај ње увек би се нашла нека дебела књига великог формата (Народни кувар, или Лечење лековитим биљем од госн. Васе Пелагића), која јој је послужила као чврст ослонац за папир и руку док је одговарала на татино писмо, а на поду су лежали згужвани листови папира – одбачени концепти.

Мајка би ме најпре обавестила да је тата писао (о садржају писама није ми никада ништа рекла, али ја их сада сасвим добро наслућујем), да ме „лијепо поздравља”, поручује ми да будем „примјерна цурица” и шаље ми „тисућу пусица”, а затим би ми пружила свој густо и пажљиво исписан, више пута преписиван лист да ја, са своје стране,

приложим нешто за тату. Сувише мала да бих умела да пишем, ја сам цртала цвет, дрво, птицу, сунце, кућу, једном чак, уз тежак труд и много вежбе, и виолински кључ, а када ми је понестало инспирације лепила сам најлепше сличице које сам исецала из „Политикиног забавника”.

Понекад је чика Миле, уместо fine плави-часте коверте исписане елегантним татиним рукописом, доносио правоугаони наштампани лист прљавожуте просте хартије и тих дана наш мали ритуал добијао је другачији садржај и ток.

Мајка и ја бисмо у рано предвечерје, обучене „за у варош”, кретале ка пошти. Сваки тај излазак крио је могућности за многа различита узбуђења.

Најпре, прижељкивала сам да сретнем неку од другарица, знајући да ће ми њено обавезно „Где ћеш?” пружити прилику да, тобож равнодушно, одговорим: „Идем на телефонски разговор с татом!” сва важна и радосна. Како су ми само оне завиделе! И Гоца, и Цила, и Бишка, и Цојчићи. Њихове тате су, истина, биле ту, али оне никада нису ни виделе телефон!

Истовремено сам стрепела од могућности да налетим на Вишњу (њу је у то време кућна помоћница Јела обично изводила у парк). Она би на мој тешко прикривени понос нагло окренула главу у страну, искривила уста и презриво процедила: „Их, врло важно, мој тата има телефон у ординацији”

У пошти бих задрхтала на свако оглашавање телефонисткиње, све у никад оправданој нади да је и тата стигао раније, као нас две, и да је баш овај позив на нас, мада мама каже да му још није време.

Моје узбуђење би расло са сваким минутом
проведеним у тесној, загушљивој, зеленим скајем
тапацираној кабини, нестрпљиво бих чекала да
мајка заврши разговор који сам и иначе тешко мо-
гла да пратим, а нервоза је још ограничавала моју
способност. И најзад, кад би ми мајка пружила слу-
шалицу, ја бих готово шчепала глатку сјајну
шкољку, сва грцава и устрептала извесношћу да
већ у следећем тренутку, кроз шум и пуцкетање
даљине, чујем татин глас. Као да је ту.